

27. dubna 1978

AKTIVITA: VZNIK VÝBORU NA OBRANU NESPRAVEDLIVĚ STÍHANÝCH (VONS)

Vznik Výboru na obranu nespravedlivě stíhaných (VONS)

Výbor na obranu nespravedlivě stíhaných byl založen 27. dubna roku 1978 skupinou signatářů Charty 77. Jeho cílem byla pomoc nespravedlivě stíhaným občanům se zajišťováním právního zastoupení a zprostředkováním finanční i jiné pomoci. Členové výboru byli za svou činnost režimem často stíháni.

Anotace:

Žáci se prostřednictvím životního příběhu Dany Němcové seznámí s okolnostmi vzniku a s posláním Výboru na obranu nespravedlivě stíhaných, který byl založen **27. dubna 1978**. Na základě rozboru biografických textů a vzpomínek významné disidentky a bojovnice za lidská práva získají povědomí o disentu a procesech se členy VONS.

Doporučený věk:

14+

Pomůcky:

10 pracovních listů nečíslovaných

Klíčová slova:

normalizace, Charta 77, lidská práva, Amnesty International, proces se členy VONS

Postup:

Na úvod se zamyslete spolu se žáky nad významem zkratky Výboru na obranu nespravedlivě stíhaných.

1. Zeptejte se žáků: *Setkali jste se někdy se zkratkou VONS? Víte, co znamená?*
Pokud žáci zkratku neznají, prozradte jim název, který se za ní skrývá. Pak je vyzvěte, aby se logickou cestou snažili přijít na to, čemu se v období normalizace Výbor na obranu nespravedlivě stíhaných mohl věnovat. Zkuste s nimi diskutovat o tom, kdo a proč mohl být v období normalizace nespravedlivě stíhán.
2. Rozdělte žáky na 10 skupin. Každé skupině rozdejte jeden z neočíslovaných pracovních listů. Úkolem každé skupiny bude nejprve prostudovat text a pak ho ve spolupráci s ostatními skupinami na podlaze učebny chronologicky seřadit.
3. Vyzvěte žáky, aby každá ze skupin vlastními slovy charakterizovala obsah prostudovaného textu, který chronologicky seřadila.

4. V závěrečné části hodiny vyzvěte žáky k zodpovězení vybraných otázek:

- 1) Jaké bylo poslání VONS? (Pokuste se o stručné shrnutí.)
- 2) Proč vznikl a komu měl pomáhat?
- 3) Jak a proč na vznik VONS reagoval komunistický režim?
- 4) Jaké hodnoty a postoje během svého života zastávala Dana Němcová?
- 5) Jakým činnostem se věnoval disent?
- 6) Co vás překvapilo?

Zdroje použitých citací:

Adam Drda, Příběhy bezpráví. Příběhy vzdoru, Člověk v tísní 2009

Adam Drda, Příběhy 20. století, Dana Němcová, Post Bellum, 2019

Milan Otáhal, Opoziční proudy v české společnosti 1969–1989, Praha 2001

Rozhovor s Danou Němcovou na webu ÚSTR (www.ustrcr.cz/uvod/listopad-1989/galerie/dana-nemcova-1934)

Vons.cz

27. dubna 1978

MATERIÁL

Níže uvedené texty rozstříhejte podle označených modrých čar. Celkem budete mít 10 nečíslovaných pracovních listů.

Dana Němcová (rozená Valtrová) se narodila 14. ledna 1934 v severočeském Mostě a první roky prožila v Chomutově. Její maminka učila, otec byl armádní důstojník. Už po válce, krátce po osvobození, prý Dana Němcová prožívala deziluzi a zklamání. Rodina se totiž vrátila do Chomutova v době, kdy ještě probíhalo vyhánění německého obyvatelstva, které jakoby předznamenalo příští bolševické poměry. [...]

Po maturitě na gymnáziu začala jako osmnáctiletá učit na základní škole v Jirkově a v roce 1953 odešla do Prahy studovat psychologii. Tehdy se definitivně přiklonila ke katolicismu. Na univerzitě poznala svého budoucího manžela, později psychologa, filozofa a významného katolického intelektuála Jiřího Němce. Vzali se 2. července 1955 a měli spolu sedm dětí.

V šedesátých letech se začaly mírně uvolňovat poměry v komunistickém Československu. [...] Dana Němcová vzpomíná zejména na konec šedesátých let jako na dobu, kdy se veřejný prostor po dlouhé době alespoň částečně otevřel i těm, kdo si o tehdejších reformních komunismu nedělali iluze. Naděje ale trvala jen krátce, do sovětské okupace.

„Když přijela okupační vojska, byla jsem se svými sedmi dětmi na venkově, na Vysočině, a s námi i otec mého manžela. Ráno přišel, v obličeji ten svůj muklovský výraz, který jsem znala z dob, kdy byl ve vězení, a řekl mi, že nás obsadili. Pak už jsem jen posedávala u stohů, kde se sklízelo z polí a kde měli tranzistor, protože naše chatička nemá elektřinu, nebo v autoopravně a sledovala zprávy.“

V létě 1968 naložili Němcovi všechny své děti do kamarádčina trabantu a odjeli do Rakouska – počkat, jak se situace v Československu vyvine, jestli nedojde k zatýkání „socialismu nepřátelských elementů“. Za pár měsíců usoudili, že bude ještě chvíli trvat, než zemi ovládne represivní aparát, a vrátili se domů.

Roku 1969 se manželé Němcovi pokusili vycestovat do Francie na konferenci, ale Jiří byl v Chebu zadržen a vysazen z vlaku. O emigraci pak přestali přemýšlet: *„V tom čase jsme hledali prostředí a lidi v něm, kteří smýšlejí podobně jako my. Přáli jsme si být s někým... na jedné lodi... a přišli jsme do styku s hudebním undergroundem. Byli to vlasatí mladí hudebníci, kteří rezignovali na profesionální kariéru...“* Když začali komunisté čím dál silněji perzekvovat členy *The Plastic People of the Universe* a další undergroundové hudebníky a když s nimi v roce 1976 uspořádali proces, byli to mj. Právě Němcovi, kdo pro zatčené organizoval podporu: *„...podařilo se nám vyburcovat vědomí, že jde o víc než jen o soud nad několika hudebníky. Mnozí si uvědomili, že jde o něco zásadního.“*

„Já jsem v roce 1976 přišla o zaměstnání, protože jsem se zastávala aktivně Plastic People, kteří byli pronásledováni a vězněni... Proto mi nebyl prodloužen pracovní poměr na místě psycholožky pro děti s vadami řeči a sluchu, abych je náhodou třeba nezkazila.“

... Desítkám tisíc našich občanů je znemožněno pracovat v jejich oboru jen proto, že zastávají názory odlišné od názorů oficiálních. Jsou přitom často objektem nejrozmanitější diskriminace a šikanování ze strany úřadů i společenských organizací; zbaveni jakékoli možnosti bránit se, stávají se prakticky obětí apartheidu. [...]

Statisícům dalších občanů je odpírána „svoboda od strachu“ (preambule prvního aktu [*Poznámka 1*]), protože jsou nuceni žít v trvalém nebezpečí, že projeví-li své názory, ztratí pracovní a jiné možnosti. [...]

Další občanská práva, včetně výslovného zákazu „svévolného zasahování do soukromého života, do rodiny, domova nebo korespondence“ (čl. 17 prvního paktu), jsou povážlivě narušována také tím, že ministerstvo vnitra nejrůznějšími způsoby kontroluje život občanů, například odposlechem telefonů a bytů, kontrolou pošty, osobním sledováním, domovními prohlídkami, budováním sítě informátorů z řad obyvatelstva [...]

Dana Němcová: *„Lidé, kteří víc politicky uvažovali, zkonstruovali nosnou myšlenku Charty, na které jsme se potom dohodli všichni: že jako občané cítíme odpovědnost za to, co se v této zemi děje, a že její nezákonnosti budeme monitorovat a budeme o nich informovat veřejnost, ať už českou nebo světovou.“*

Poznámka 1: Odkaz na „Mezinárodní pakt o občanských a politických právech“ a „Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech“, které byly zveřejněny 13.10.1976 ve Sbírce zákonů ČSSR. Pakty svým obsahem navazovaly na Všeobecnou deklaraci lidských práv a strany, které je přijaly, se zavázaly usilovat o dodržování, rozvoj lidských práv a přijaly odpovědnost za zlepšení životních podmínek pro lidi, které na jejich území žijí.

Chartu 77 podepsali pochopitelně Dana a Jiří Němcovi jako jedni z jejích iniciátorů mezi prvními a mělo to pro ně okamžité důsledky. K prvnímu výsledku do Ruzyně si Danu Státní bezpečnost předvolala v den jejích narozenin, 14. ledna 1977: *„Tam jsem odmítla vypovídat, na čemž jsme se předtím domluvili... Vyhodili mě a později se za mnou domů dostavili dva pánové. Prokázali se mezi dveřmi služebními průkazy a přáli si se mnou mluvit. Řekla jsem jim, že už jsem u nich byla a co ještě chtějí. Začali se vemlouvát, ať s nimi mluvím, že mám přece děti... Nevím, co se to se mnou tenkrát stalo, protože jsem osoba spíš se snahou s každým vyjít a domluvit se, ale tohle už jsem prostě nevydržela. Křikla jsem jen, že jsem to udělala právě proto, že mám děti, a třískla jsem dveřmi, až opadala omítka.“*

Následoval vyhazov z práce (to se týkalo i Jiřího, který od roku 1977 dělal nočního hlídače), opakované předvolávání k výsledkům a soustavná šikana jako součást života celé rodiny Němcových. Jejich byt v pražské Ječné ulici se stal jedním z center opozice, jedním z mála svobodných míst v Praze.

Dana Němcová se pak živila jako uklízečka a domovnice: *„Jednou napadl sníh a my jsme se hned zrána se synem Davidem vydali sníh odklízet. Už jsme měli kus chodníku za sebou, když kolem nás procházel tatínek se dvěma chlapci. Říkal jim: ‚Když se, kluci, nebudete učit, tak skončíte takhle.‘ Málem jsme se s Davidem přerazili o hrabla, jak jsme se museli smát. Nedalo mi, abych na ně nezavolala: ‚Kluci, není to vždycky pravda. Já mám vysokou školu.‘“*

V duchu poslání Charty 77 a v souladu s její snahou podporovat vznikání užších pracovních společenství, zaměřených k jejím dílčím úkolům, rozhodli jsme se – po několika měsících předběžné práce – ustavit Výbor na obranu nespravedlivě stíhaných.

Cílem tohoto výboru je sledovat případy osob, které jsou trestně stíhány či vězněny za projevy svého přesvědčení nebo které se staly obětmi policejní a justiční svévole. Budeme s těmito případy seznamovat veřejnost i úřady a podle svých možností pomáhat postiženým osobám. Chceme přitom spolupracovat s každým, kdo projeví o spolupráci zájem.

Žádáme zároveň občany, aby nás, (nejraději osobně) na takové případy upozorňovali. Věříme, že působení našeho Výboru přispěje k tomu, aby lidé nebyli nespravedlivě pronásledováni a vězněni.

Podepsáni:

ing. Rudolf Battěk, Otta Bednářová, Jarmila Bělíková, dr. Václav Benda, Jiří Dienstbier, Václav Havel, Přemysl Janýr, Elzbieta Ledererová, Václav Malý, Ivan Medek, Dana Němcová, dr. Ludvík Pacovský, Jiří Ruml, dr. Gertruda Sekaninová-Čakrtová, Anna Šabatová, dr. Jan Tesař, Petr Uhl

27. dubna 1978

„V osmasedmdesátém jsme ještě založili Výbor na obranu nespravedlivě stíhaných, který už vyloženě vycházel z té praxe, že jsme věděli, že v Praze sice na nás pouští hrůzu, ale nemá to tak tvrdý dopad jako třeba u těch neznámých disidentů z venkova a z různých měst. Nejproslulejší byla Ostrava. Tak jsme si řekli, že se dozvídáme od rodinných členů o těch postizích a musíme s tím něco dělat. Zase jsem si vzpomněla na to, že v padesátých letech rodiny, které byly takto postiženy, byly určitým způsobem ostrakizovány a vlastně byly izolovány od ostatních spoluobčanů a třeba i přátel.

Tak jsme se dohodli, že ne jako součást Charty, ale v rámci Charty založíme Výbor na obranu nespravedlivě stíhaných – to jest těch lidí, kteří zase v rozporu s mezinárodně závaznými dohodami jsou stíháni pro své přesvědčení nebo za to, že přepisují nějaké texty. To mělo ten důsledek, že potom v devětasedmdesátém zavřeli nás, členy VONS.“

O konkrétních případech porušování těchto práv informoval VONS veřejnost formou tzv. *Sdělení [Poznámka 2]*, jimiž se obracel na československé úřady a žádal nápravu. V dokumentech byla také uváděná jména příslušníků StB, prokuratury a soudů, kteří se na jednotlivých případech podíleli. VONS udržoval kontakty jak s nevládními organizacemi na Západě, tak s podobnými organizacemi v sovětském bloku [...]

Státní moc pokládala VONS za nebezpečný, protože zveřejňoval jednotlivé případy pronásledování. Charakterizovala jej jako protistátní organizaci, neboť jeho činnost směřovala „... *proti Bezpečnosti, prokuratuře, soudům a Sboru nápravné výchovy.*“ Diskreditaci státních orgánů a institucí měla být soustavně rozvířována otázka údajného porušování lidských práv a svobod v Československu.

Poznámka 2: Informace o jednotlivých kauzách zpracovávali členové VONS do sdělení, která obsahovala popis případu a životopisné údaje stíhaných. [...] Takřka všechna sdělení VONS byla tehdy publikována v samizdatovém časopise *Informace o Chartě 77*. Sdělení VONS také pravidelně zveřejňovaly zahraniční rozhlasové stanice, především Hlas Ameriky a Rádio Svobodná Evropa. (Zdroj: vons.cz)

„Amnesty International dnes oznamuje, že adoptovala československé lidskoprávní aktivisty, kteří byli minulý týden odsouzeni v Praze, jako vězně svědomí, a bude bojovat za jejich bezpodmínečné propuštění z vězení.“

„Vzhledem k tomu, že následovaly intenzivní protesty ze zahraničí i odjinud a já jsem byla nemocná matka sedmi dětí, nakonec to dopadlo tak, že jsem dostala dva roky na pět let jako podmínku. Ale odsouzeno bylo dalších pět členů VONSu: Otko Bednářová, která byla také nemocná a na niž měli spadeno už od osmašedesátého roku, dostala tři roky, Jirka Dienstbier také tři roky, Václav Benda čtyři roky, Vašek Havel čtyři a půl a nejvíc, pět let, Petr Uhl.“

Roku 1980 byl na několik měsíců uvězněn Jiří Němec – a roku 1983 odešel do exilu do Vídně. Dana Němcová zůstala s dětmi sama: *„Byly fantastické. Musím říct, že úderem osmnácti let podepisovaly Chartu 77.“*

Vy jste v době, kdy začínala Charta a VONS, měla spoustu dětí. V Čechách obvyklý argument pro ospravedlnění vlastní nečinnosti byl: „Vždyť já mám děti, musím myslet na ně.“ Dokonce Jiří Kolář říkal, že kdyby v Čechách nebylo dětí, bylo by tu spoustu statečných lidí. Jak se na to díváte Vy?

„Jak jsem to říkala při výslechu policistům. Moje děti budou v této společnosti žít, moje děti jsou součástí této společnosti. Já chci před svými dětmi žít pravdivě, my jsme nikdy dětem nelhali, děti nikdy neměly pocit, že před námi musí něco skrývat, a my jsme nic neskrývali před nimi. Moje děti byly moji nejlepší partneři, já jsem to opravdu dělala pro ty děti, aby se za mě nemusely stydět, aby eventuálně mohly žít v lepší době, aby i ony věděly, že mají nějakou důstojnost a za něčím si musí stát.“